

dr hab. Joanna Kulka, prof. UO
Uniwersytet Opolski
Instytut Nauk o Polityce i Administracji
ul. Katowicka 89
45-061 Opole

Recenzja pracy doktorskiej pt.
Mity polityczne współczesnej polskiej dalekiej prawicy
autorstwa magistra Marcina Pisarskiego
Zielona Góra 2022, s. 292
napisanej pod kierunkiem naukowym doktora habilitowanego Ryszarda Michalaka
oraz promotor pomocniczej dr Beaty Springer

Przedmiotem recenzowanej rozprawy doktorskiej autorstwa magistra Marcina Pisarskiego jest zagadnienie mitów politycznych współczesnej dalekiej polskiej prawicy. Temat rozprawy mieści się w obszarze dyscypliny nauki o polityce i administracji.

Podjętą przez Autora problematykę należy uznać za cenną poznawczo i aktualną. Zjawisko rosnącej roli ugrupowań prawicowych z jednej strony oraz przewartościowania myślenia politycznego w kierunku myślenia opartego bardziej o kategorie „wyobrażone” niż fakty sprawia, że przeprowadzenie tego rodzaju analizy należy ocenić jako w pełni uzasadnione przedsięwzięcie badawcze i przyjąć z zadowoleniem.

Recenzowana rozprawa doktorska obejmuje 292 strony tekstu. Składa się ona ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Każdy z rozdziałów, poza rozdziałem trzecim, opatrzony jest krótkim podsumowaniem liczącym od trzech do pięciu stron. W pracy został zawarty jasno określony problem badawczy, cel oraz dwie hipotezy. Sformułowano cztery pytania badawcze.

Problemem badawczym, który stawia przed sobą Autor, jest wpływ mitów politycznych na myśl polityczną oraz narrację prowadzoną przez ugrupowania współczesnej polskiej dalekiej prawicy. Jak słusznie zauważa Autor problem ten ma zasadnicze znaczenie, ponieważ wiąże się on z kwestią renesansu mitu w warunkach przyspieszonego rozwoju społeczeństwa informacyjnego, a w szczególności w warunkach intensywnego rozwoju mediów

społecznościowych wykorzystywanych w roli podstawowych narzędzi działania przez współczesne ugrupowania polityczne. Co do celu pracy Autor określił, że jest nim analiza mitów politycznych wykorzystywanych przez ugrupowania współczesnej polskiej dalekiej prawicy. W tym kontekście Autor wskazał na trzy główne obszary, gdzie owo wykorzystanie ma miejsce. Po pierwsze jest to sfera publicystyki politycznej. Po drugie są to narracje dotyczące bieżącej polityki. Po trzecie jest to tworzenie wzorców postaw dla zwolenników dalekiej prawicy, którzy rekrutują się często z radykalizującej się młodzieży.

Autor formułuje cztery pytania badawcze, z których dwa pierwsze dotyczą wskazania najistotniejszych mitów politycznych, w tym tych personalnych, wykorzystywanych przez ugrupowania reprezentujące daleką polską prawicę. Za szczególnie cenne poznawczo i analitycznie należy uznać pytanie trzecie i czwarte, w których pojawia się walor komparatystyki. Chodzi tu mianowicie o pytanie, czy zbiór mitów polskiej dalekiej prawicy pokrywa się ze zbiorem polskich mitów narodowych właściwych polskiej pamięci zbiorowej oraz z czego wynikają różnice pomiędzy zakresami obu mitologii.

Według pierwszej z dwóch wskazanych przez Autora hipotez w warunkach społeczeństwa informacyjnego i wobec rozwoju mediów społecznościowych mity polityczne stały się w ostatnich latach nie tylko istotną formą wywierania wpływu na swoich zwolenników przez ugrupowania polskiej dalekiej prawicy, ale wręcz formą skuteczniejszą niż racjonalna argumentacja. Jak słusznie zauważa Autor *mit polityczny jako forma symboliczna w dużo większym stopniu dopasowuje się do specyfiki nowych mediów*. Druga hipoteza zakłada natomiast, że badane ugrupowania, jakkolwiek odwołują się do dziedzictwa polskiej myśli narodowej, stanowią obecnie część szerokiego nurtu międzynarodowej dalekiej prawicy. Nurt ten, zdaniem Autora, wyłonił się w drugiej połowie XX wieku jako wyraz sprzeciwu wobec demokracji liberalnej oraz wobec idei biorących swój początek w rewolucji 1968 roku, a zainspirowanych dorobkiem szkoły frankfurckiej.

We wstępie, uzasadniając wybór przedmiotu analizy, Autor przekonująco wskazuje na prawdziwie „zglobalizowane” zjawisko wzrostu popularności ugrupowań prawicowych, które daje znać o sobie na początku XXI wieku, a w szczególności w jego drugiej dekadzie. Mowa tu zarówno o państwach, w których system demokratyczny, a w szczególności system liberalnej demokracji, ma mniej ugruntowaną tradycję, takich jak Indie czy Brazylia, ale też Węgry czy Polska, jak i o państwach, które chcą się jawić jako wzorcowe w tym zakresie, ze szczególnym naciskiem na Stany Zjednoczone Ameryki. Jednocześnie w wielu przypadkach ów powrót oznacza nie tylko „zwrot w prawo”, ale również „radykalny zwrot z prawo”, co niesie za sobą rozwój ugrupowań, które Autor określa, za Ryszardem Herbutem, „daleką prawicą”. Samo

pojęcie, rzadko stosowane w dyskursie publicystycznym, przywołane przez Autora za Casem Mudde, zostało uznane za bardziej pojemne znaczeniowo, niż używane znacznie częściej określenia „skrajna prawica: czy „radikalna prawica”.

Przywołując we wstępie czynniki, które spowodowały wzrost popularności ugrupowań prawicowych, które to czynniki są znane i dyskutowane w literaturze przedmiotu, w odniesieniu do Europy i USA Autor wskazuje na problem „wyczerpywania się” formuły przemian społecznych i politycznych zapoczątkowanych w 1968 roku. Jednocześnie, jak zauważa, koniecznym się staje, i ta właśnie przesłanka legła u podstaw podjęcia tematu, ponowne przyjrzenie się tematowi wzrostu znaczenia prawicy z uwzględnieniem dynamicznie zmieniającego się kontekstu. Trudno nie zgodzić się w związku z tym z tezą, że *wiele ustaleń sformułowanych przez badaczy jeszcze na przełomie XX i XXI wieku straciło na znaczeniu*, co stanowi kolejny przekonujący argument do zajęcia się tą problematyką.

Rozdział I i II mają charakter definiujący kluczowe pojęcia analizowane w rozprawie. W rozdziale I z dużą erudycją Autor wyjaśnia pojęcie mitu występujące na gruncie różnych dyscyplin nauki, ale również przywołuje historię ewolucji tego pojęcia. Cennym pod względem analitycznym jest tu przeprowadzony przez Autora przegląd funkcji pełnionych przez mit w długiej historii jego obecności i wykorzystania w różnych obszarach funkcjonowania człowieka i społeczeństw, w odmiennych warunkach i okolicznościach. Ciekawym jest również przybliżenie problematyki pozaracjonalności mitu, która jako jego konstytutywna cecha towarzyszy mu od czasów, kiedy stał się społecznie użyteczny. Ważnym aspektem rozważań jest problem prawdziwości i fałszywości mitu, a także jego dynamizmu oraz skuteczności. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na ten punkt analizy, w którym Autor uwypukla element zderzenia tradycyjnego rozumienia i roli mitu z tym oświeceniowym oraz na pewne analogie występujące w odniesieniu do myślenia mitycznego między okresem międzywojennym i współczesnością. Za kluczowe w tym rozdziale należy uznać wyjaśnienie fenomenu współczesnego mitu politycznego, który, zgodnie z założeniem Autora, został poddany weryfikacji pod kątem ewentualnych sprzeczności z definicją i sposobami pojmowania mitu występującymi w innych dyscyplinach nauki. Przegląd różnych podejść do rozumienia i wykorzystania mitu, który pojawia się w tym rozdziale rozprawy, wskazuje na pogłębioną i uporządkowaną wiedzę Autora w tym zakresie. Pewien niedosyt pozostawia jedynie punkt dotyczący relacji mitu do wiedzy, który został jedynie krótko zasygnalizowany przez Autora (s. 21).

W dalszej kolejności, w rozdziale II, został poddany analizie fenomen współczesnej dalekiej prawicy. W tym rozdziale na szczególną uwagę zasługuje wątek „aksjologicznego

uwarunkowania idei politycznych prawicy”, co jak słusznie zauważa Autor, pozwala przyjrzeć im się w szerszym kontekście niż sfera polityka. To stwierdzenie można by w istocie uznać za klucz do rozumienia roli mitu, który w ów szerszy kontekst doskonale się wpisuje jako narzędzie wykorzystywane do tworzenia i odtwarzania ram aksjologicznych. Ciekawym podjętym przez Autora wątkiem jest próba zdefiniowania samej polityki, jak celnie zauważa autor, nie w ujęciu konsensualnym, czy też kooperacyjnym, prowadzącym do wspólnego rozwiązywania problemów dla dobra danej grupy społecznej, ale przez pryzmat konfliktowego rozumienia, czym jest polityka, czego odzwierciedleniem jest również podział na prawicę i lewicę. Należy wskazać ponadto na podrozdział traktujący o wzajemnych relacjach między daleką prawicą i nacjonalizmem. Wybrzmiewa tu ważny argument dotyczący konieczności szerokiego, wielowymiarowego podejścia do zjawiska nacjonalizmu, które po pierwsze nie jest zjawiskiem jednorodnym i musi być jako takie postrzegane, po drugie zaś, które nie może być traktowane jako tylko i wyłącznie zjawisko negatywne zgodnie z tradycją myślową ukonstytuowaną silnie w okresie powojennym. Warto zauważyć ponadto, że Autor słusznie zwraca uwagę na występujący w debacie publicznej skrót myślowy polegający na niewłaściwym rozumieniu zakresów zbiorów idei definiowanych jako daleka prawica i nacjonalizm, które są, a nie powinny być, ze sobą utożsamiane. Jednocześnie Autor dokonuje przeglądu głównych podejść badawczych do kwestii nacjonalizmu wskazując z jednej strony podejście modernistyczne, którego zwolennikami są m.in. Ernst Gellner i Eric Hobsbawm, podejście perennialistyczne oraz prymordializm, zapomina jednak o nurcie etnosymbolicznym, którego przedstawicielem jest, m.in. Anthony Smith. Za interesującą należy uznać wreszcie konstatację Autora, że w dyskursie na temat nacjonalizmu, który jest praktycznie zawsze utożsamiany z prawicą, z pola badań umykają nacjonalizmy o charakterze lewicowym.

Rozdział III został pomyślany przez Autora jako prezentacja ugrupowań współczesnej dalekiej polskiej prawicy z uwzględnieniem aspektu historycznego, organizacyjnego oraz samej myśli politycznej. Autor stawia w tym kontekście tezę, której dowodzi w swojej analizie, że jakkolwiek większość ugrupowań tego nurtu jest wpisywanych w tradycję polskiej myśli narodowej, nie odzwierciedla to we współczesnych warunkach stanu faktycznego. Jak wskazuje obecnie ugrupowania te, choć nawiązują do tradycji przedwojennego obozu narodowego, obecnie częściej niż w przeszłości poszukują inspiracji ideowych poza granicami Polski. Przejawem tego zjawiska jest, jak zauważa Autor, przenikanie się nacjonalizmu propagowanego przez ugrupowania polskiej dalekiej prawicy, z szerszą europejską tożsamością. Jednocześnie, co warto podkreślić, pomimo, że polska daleka prawica praktycznie nie bierze udziału w polityce parlamentarnej, jest ona mocno obecna w sferze

dyskursu politycznego toczącego się poza tą sferą, „nadganiając” niejako dyskusję, która w państwach Zachodu toczy się już od lat 60. XX wieku jako konsekwencja rewolucji 1968 roku. Przedstawiona w rozdziale III charakterystyka poszczególnych ugrupowań dalekiej polskiej prawicy pozwala na usystematyzowanie wiedzy na temat tego środowiska wskazując na specyfikę poszczególnych aktorów, a jednocześnie na różnice i podobieństwa, które występują między nimi. Pewnym dającym się odczuć deficytem tego rozdziału jest brak jakiegokolwiek, choćby krótkiego, podsumowania.

W rozdziale IV Autor dokonuje przeglądu i dekonstrukcji kluczowych mitów, do których odwołuje się współczesna polska daleka prawica oraz przeprowadza analizę ich wykorzystania przez poszczególne ugrupowania. Analizie poddane tu zostały zarówno mity posiadające znaczenie starszą genezę, jak choćby mit przedmurza chrześcijaństwa, ale również mity sięgające okresu II wojny światowej oraz okresu powojennego, czego przykładem jest mit powstania warszawskiego oraz mit żołnierzy wyklętych. Autor dostrzega w tym obszarze zasadnicze różnice między poszczególnymi ugrupowaniami, które sięgając do tych mitów odmiennie rozkładają akcenty. Odnośnie mitów antysemitycznych uwagę zwraca stosunkowo skrupulatne wyszczególnienie typów antysemityzmu, które są obecne w narracji poszczególnych ugrupowań. Za wyjątkowo aktualną i ceną poznawczą należy uznać w tym w rozdziale dokonaną przez Autora swoistą demystyfikację niektórych mitów, w tym w szczególności mitu Polaka-katolika, który ma szczególne znaczenie w toczącej się obecnie w Polsce debacie politycznej z uwagi na chętnie odwoływanie się do niego przez niektórych przedstawicieli partii rządzącej. W odniesieniu do tego konkretnego mitu przeprowadzona przez Autora analiza wskazuje na trwającą już ponad 100 lat tradycję swoistego instrumentalizowania religii dla celów politycznych w celu budowania wspólnoty. Jak wyraźnie wskazuje Autor wprowadzenie tego mitu do dyskursu politycznego przez Romana Dmowskiego nie miało wiele wspólnego z etyką katolicką i wartościami chrześcijańskimi, a wręcz stało wobec nich w jawnej sprzeczności, na co już w okresie międzywojennym zwracał uwagę Józef Maria Bocheński. Ponadto Autor podejmuje się w tym rozdziale ambitnego zadania porównania zbiorów mitów narodowych oraz mitów dalekiej polskiej prawicy, które pokrywają się tylko w pewnym zakresie, a zasadniczo pozostają odmienne. Należy podkreślić, że przeprowadzona w rozdziale IV analiza wskazuje na pogłębioną wiedzę Autora w tym zakresie, co znajduje potwierdzenie nie tylko w zaprezentowanym przez niego w rozprawie ideowym wymiarze aktywności analizowanych aktorów, ale też w licznych odwołaniach do samej aktywności poszczególnych ugrupowań, co może świadczyć o bieżącym śledzeniu ich działalności.

Rozdział V zawiera rzetelną analizę mitów personalnych kształtujących ideowy fundament dalekiej polskiej prawicy. Należy uznać za uzasadnione oddzielenie tej kategorii mitów politycznych od tych analizowanych w poprzednim rozdziale. Tego rodzaju zabieg konstrukcyjny znacząco wpływa na przejrzystość zarówno samej struktury, jak i treści pracy. Odwołanie się do dziewięciu postaci mających znaczący, a w niektórych przypadkach kluczowy wpływ na rozumienie rzeczywistości politycznej przez poddane analizie ugrupowania prawicowe potwierdza po raz kolejny pogłębiony zasób wiedzy posiadanej przez Autora w tym temacie. Uwagę, podobnie jak w rozdziale poprzednim, zwraca krytyczne ustosunkowanie się do niektórych z prezentowanych mitów, co pozwala spojrzeć na nie z innej perspektywy. Ważnym poruszonym w tym rozdziale wątkiem jest ten dotyczący mitów personalnych nawiązujących do postaci spoza Polski, takich jak Corneliu Zelea Codreanu i Leon Degrelle. Autor z godną podziwu wprawą prezentuje te mity, wskazując na ich genezę oraz znaczenie ich obecności w myśli politycznej dalekiej polskiej prawicy.

Praca zawiera ponadto krótkie Zakończenie, oraz mieszczącą się na 45 stronach Bibliografię, którą należy uznać za bogatą i zróżnicowaną.

Podsumowując, należy wskazać, że recenzowana rozprawa doktorska autorstwa magistra Marcina Pisarskiego prezentuje istotny naukowo problem obecności i roli mitów politycznych realnie kształtujących myśl i narrację dalekiej polskiej prawicy. Autor podejmuje swoje rozważania w okresie, kiedy „myślenie mitologiczne” daje znać o sobie w wielu wymiarach życia politycznego, stając się nie tylko jednym z wielu czynników, ale niekiedy wręcz podstawową determinantą w sferze kształtowania poglądów i przekonań zarówno pojedynczych osób, jak i całych grup społecznych. Tematyka jest tym bardziej cenna poznawczo i aktualna pod względem analitycznym, że pozwala ona podjąć pogłębioną refleksję naukową na temat zjawisk i procesów zachodzących w polskiej przestrzeni politycznej, sytuując je jednocześnie pośrednio w szerszym kontekście przewartościowania o charakterze politycznym zachodzącego w państwach uważanych za wzorcowe demokracje zachodnie.

Owo przewartościowanie, na co przekonująco wskazuje Autor poszukując jednocześnie jego wyjaśnienia, wiąże się z dwoma zjawiskami podjętymi w recenzowanej rozprawie. Z jednej strony jest to wzrost znaczenia ugrupowań prawicowych oraz partii dalekiej prawicy. Z drugiej strony jest to narastające napięcie między racjonalnością i nieracjonalnością leżących u podstaw myślenia politycznego. To napięcie wzmocnienie jest specyfiką przestrzeni, do której przeniósł się w ostatnich latach dyskurs polityczny, a mianowicie przestrzeni wirtualnej legitymizowanej przez logikę mediów społecznościowych. Jakkolwiek oba te wymiary były w oczywisty sposób „od zawsze” obecne w politycznym myśleniu, jak również działaniu, ze

znaczącą skłonnością ku racjonalności w szczególności w świecie zachodnim, współcześnie dochodzi do swoistego odwrotu od racjonalności, co autor w swojej pracy pokazuje na przykładzie wielości mitów kształtujących polską politykę po prawej i „więcej niż prawej” stronie sceny politycznej. Analiza ta, choć nie ma wymiaru komparatystycznego w stosunku do sytuacji występującej w innych państwach, w których daleka prawica zyskuje na znaczeniu, pośrednio pozwala zrozumieć, jakie przesłanki leżą u podstaw tego zwrotu. Co więcej, biorąc pod uwagę rosnące znaczenie czynnika psychologicznego i emocjonalnego w polityce i życiu społecznym, podjęta tematyka ma istotny walor praktyczny pozwalający na poznanie i lepsze zrozumienie mechanizmów myślowych, które determinują podejmowane współcześnie przez obywateli decyzje wyborcze. Znajduje to odzwierciedlenie w szeroko dyskutowanym zagadnieniu malejącej racjonalności poglądów i ich konsekwencji w sferze polityczno-społecznej.

Kwestia owej racjonalności podejmowana przez Autora zarówno *expressis verbis*, jak i domyślnie, staje się jednym z największych wyzwania naukowych dla przedstawicieli nauk o polityce i administracji, ale też nauk społecznych w ogóle. Dotyka ona bowiem w sposób zasadniczy problemu prawdy, a w szczególności szeroko rozumianej woli jej poznania po stronie rządzących i rządzonych. Co więcej potwierdza specyfikę ewolucji sceny politycznej w kierunku rosnącej roli dyskursu toczącego się poza tradycyjnymi instytucjami politycznymi, takimi jak parlament. Oznacza to, i to nie tylko w odniesieniu do polskiej sceny politycznej, dowartościowanie roli podmiotów wpływających na dyskurs „od dołu”, czego przykładem są analizowane przez mgra Pisarskiego ugrupowania polskiej dalekiej prawicy. Jednocześnie do roli kwestii fundamentalnej urasta problem subiektywnego poczucia dumy i godności oraz będąca ich wynikiem polityka resentymentu, jak nazwał ją Francis Fukuyama. Jakkolwiek zjawiska te były znane od dawna, ich współczesne aplikacje i implikacje każą uczynić z nich jedno z podstawowych zagadnień politycznych. Mit polityczny, którym z dużą rzetelnością i kompetencją zajął się mgr Marcin Pisarski, staje się w tych warunkach zarówno egzemplifikacją, jak i w pewnym zakresie uosobieniem tych zjawisk.

Podejmując problem mitów politycznych praca porusza jednocześnie niezwykle aktualny problem nacjonalizmu, a dokładniej nacjonalizmów, których postrzeganie ulega w ostatnich latach również ważnemu przewartościowaniu. Nacjonalizm to już nie tylko nacjonalizm niemiecki, włoski, czy francuski, ale też środkowoeuropejski, którego zupełnie inna rola kulturowa i państwotwórcza analizowana jest przez takich badaczy jako Miroslav Hroch czy Norman Davies, a w obrębie polskiej nauki przez Radosława Zenderowskiego. Są to badacze, którzy niejako „od środka” podejmują to zagadnienie przeciwstawiając się

schematom myślowym wypracowanym na bazie zachodniego podejścia do „niezachodniej” części Europy.

Autor wskazuje w pracy, że obecne nacjonalizmy trzeba postrzegać inaczej, znacznie bardziej wielowątkowo i kontekstowo, niż miało to miejsce w dyskursie dominującym w ostatnich dekadach. Przeprowadzona analiza wpisuje się pośrednio w debatę na temat roli i znaczenia narodu i podważa w pewnym zakresie twierdzenie Ernsta Gellnera o „zmarciu narodów”. Kwestionuje ona również modernistyczną teorię nacjonalizmów wzmacniając stanowisko zwolenników teorii etnosymbolicznych, które postrzegają naród przede wszystkim jako wspólnotę kulturową, a zatem symboliczną. Jest to jeden z symptomów zmian o charakterze świadomościowym, który został przez Autora przedstawiony w różnych wymiarach. Biorąc pod uwagę szerszy kontekst wskazuje on na dokonujące się, choć nie przez wszystkich zauważane i nie przez wszystkich akceptowane, zmiany w kierunku ujawniania się w debacie publicznej, ale też szerzej w sposobie myślenia współczesnych społeczeństw, również zachodnich, poglądów o charakterze bardziej konserwatywnym, niż miało to miejsce jeszcze dekadę lub dwie temu. Wypada przywołać w tym miejsce Petera Bergera, który już na początku lat 90. XX wieku wskazywał na obecny w skali globalnej coraz bardziej dający znać o sobie konflikt normatywny występujący między elitami wyznającymi najczęściej poglądy bardziej liberalne i resztą społeczeństw mających skłonność do poglądów bardziej konserwatywnych.

Tym, co w recenzowanej pracy należy uznać za istotne jest zatem zmierzenie się, dodajmy skuteczne, w pewnymi schematami myślowymi, które zostały przez Autora poddane krytyce. Dotyczy to choćby podniesionych już wyżej kwestii wzajemnych relacji między nacjonalizmem i myśleniem prawicowym, ale też przede wszystkim „automatycznego” wpisywania ugrupowań współczesnej dalekiej prawicy w tradycję polskiej myśli narodowej. Jest to jednak również zaprezentowanie niezwykle istotnego z funkcjonalnego punktu widzenia znaczenia i zastosowania mitu, który był, jest i, jak wskazuje przeprowadzona analiza, zapewne będzie obecny w myśleniu politycznym. W kontekście tego nasuwa się ponownie pytanie, co jest dziś racjonalne i kto ustala te kryteria? Ale też z drugiej strony na ile racjonalność w polityce jest dziś kategorią „wiązącą” jako przedmiot dociekań? Praca potwierdza, że w zakresie rozważań odnoszących się do kwestii politycznych, ale też szerzej kwestii społecznych i kulturowych, kluczowym staje się uwzględnienie czynników o charakterze symbolicznym, a zatem tych trudnych do jednoznacznego zdefiniowania i sklasyfikowania.

Praca doktorska mgra Marcina Pisarskiego nie budzi zasadniczych zastrzeżeń merytorycznych i formalnych. Należy zwrócić jednak uwagę na kilka kwestii. Pewien niedosyt pozostawia opis metodologicznej warstwy pracy. Autor wskazuje w tym kontekście jedynie na zastosowaniu metody jakościowej analizy treści oraz analizy narracji. Jakkolwiek te dwie metody stanowią niewątpliwie metodologiczną bazę wykorzystaną w pracy być może warto było poświęcić w rozprawie nieco więcej miejsca opisowi, w jaki sposób Autor rozwiązywał postawiony przed sobą problem badawczy.

Co do języka pracy, choć jest on zasadniczo poprawny, a rozprawę „dobrze się czyta”, Autorowi nie udało się uniknąć kilku kolokwializmów (np. „koniec końców”, s. 10). Ponadto dość liczne są w pracy niedociągnięcia interpunkcyjne. Pojawia się też zagadnienie poprawnej konstrukcji zdań i stylu (s. 67, s. 69, s.70, s. 74, s. 160). Wobec wysokiego poziomu opanowania języka wypada skonstatować, że jest to problem wynikający z „niedoczytania” kilku fragmentów pracy, w których nałożyła się starsza i nowsza wersja danego zdania. Uwaga ta wiąże się zresztą z pojawiającym się w kilku miejscach rozprawy ogólnym wrażeniem niedopracowania pod względem edytorskim. Ponadto na stronach 156 i 157 pojawia się problem, który można by określić jako „odwrócenie akapitów”, gdzie Autor przywołując książkę „Strach” Tomasza Grossa najpierw prowadzi wywód w taki sposób, jak gdyby książka była już znana czytelnikowi, a dopiero później przedstawia ją po raz pierwszy w formie podjęcie nowego wątku.

Co do struktury pracy, która jest spójna i logiczna, pewien dysonans budzi pominięcie krótkiego podsumowania w rozdziale III. Pominięcie tego elementu jest odczuwalne zarówno w trakcie lektury, jak i dostrzegalne w spisie treści, gdzie w rozdziale III, jako jedynym, nie uwzględniono tego podrozdziału. Niedosyt pozostawia również Zakończenie rozprawy, któremu autor poświęcił zaledwie dwie i pół strony. Wydaje się, że w szczególności mogło się w nim znaleźć bardziej obszerne wyjaśnienie nawiązujące do ostatniego pytania badawczego zawartego we wstępie do rozprawy, a zatem pytania o to, z czego wynikają różnice pomiędzy zbiorem zawierającym mity narodowe kształtujące pamięć zbiorową polskiego społeczeństwa i zbiorem mitów dalekiej polskiej prawicy. Poza tym wydaje się, że nieco szersze rozbudowanie niektórych wątków, jak choćby geneza i skutki rewolucji 1968 roku z jednej strony i znaczenie szkoły frankfurckiej z drugiej, umożliwiłoby lepsze zrozumienie motywacji leżących u podstaw krytycznego do nich podejścia reprezentowanego przez przedstawicieli polskiej dalekiej prawicy.

Poczynione wyżej uwagi krytyczne nie podważają zdecydowanie pozytywnej oceny, na jaką zasługuje recenzowana rozprawa doktorska mgra Marcina Pisarskiego. W nawiązaniu do

wszystkich przedstawionych w powyższej recenzji konstatacji oraz zawartych w niej opinii należy stwierdzić, że podjęta tematyka stanowi oryginalne rozwiązanie wyznaczonego przez autora problemu naukowego. Autor niewątpliwie wykazał się w swojej pracy umiejętnością prowadzenia samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a podejmując wyznaczone sobie zadanie badawcze udowodnił zarówno wysoki poziom ogólnej wiedzy teoretycznej w obszarze dyscypliny nauk o polityce i administracji, jak również wiedzy z zakresu innych dyscyplin, w tym nauk o kulturze i religii.

Wobec powyższego stwierdzam jednoznacznie, że rozprawa autorstwa mgra Marcina Pisarskiego pt. „Mity polityczne współczesnej polskiej dalekiej prawicy” odpowiada w pełni warunkom dla rozpraw doktorskich określonych w przepisie art. 187 ust.1-3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 574 ze zm.). Recenzowana rozprawa stanowi zatem podstawę do podjęcia dalszych czynności przewodu doktorskiego.

Częstochowa, 31.05.2023

Dr hab. Joanna Kulka, prof. UO